

Językowo-kulturowy obraz przestrzeni miejskiej wybranych miast Słowiańszczyzny na przełomie XIX i XX wieku (polsko-czesko-rosyjskie studium porównawcze)

SŁOWA KLUCZOWE: lingwistyka kulturowa, przestrzeń miejska, kulturowy obraz świata, dialekt miejski, gwara warszawska, dialekt miejski Brna, dialekt miejski Moskwy

Przedmiotem rozprawy doktorskiej pt. *Językowo-kulturowy obraz przestrzeni miejskiej wybranych miast Słowiańszczyzny na przełomie XIX i XX wieku (polsko-czesko-rosyjskie studium porównawcze)* jest rekonstrukcja i konfrontacja językowo-kulturowych obrazów przestrzeni miejskiej trzech miast Słowiańszczyzny – Warszawy, Brna i Moskwy na przełomie XIX i XX wieku, oparta na podejściu lingwokulturowym. Zasadność wyboru tego paradygmatu wynikała m.in. z faktu, że podejście lingwokulturowe jest mało znane i praktycznie nie uprawiane na gruncie lingwistyki czeskiej i rosyjskiej. Autor kierował się zatem chęcią zastosowania takiego podejścia do fenomenów czeskiego i rosyjskiego miasta. Dodatkowo, do dnia dzisiejszego nie dokonywano konfrontacji przestrzeni kulturowych miast różnych kultur. Dysertacja jest zatem próbą wypełnienia tej luki badawczej. Argumentami uzasadniającymi wybór konkretnych miast były: przynależność do Słowiańszczyzny i kultury słowiańskiej, wspólne elementy historii oraz wzajemne kontakty międzykulturowe i stosunki polityczne.

Rozprawa pokazuje, że złożony obraz przestrzeni miejskiej jest kreowany za pomocą elementów kulturowych (herb, flaga, hejnał, architektura), lecz przede wszystkim językowych, których głównym eksponentem jest określony dialekt miejski. Stanowi on pojemny znaczeniowo konstrukt, którego leksyka oprócz pierwiastków rodzimych jest przepełniona elementem obcym oraz leksyką priopriálną (oficjalną i nieoficjalną). Zasoby leksykalne dialektów miejskich dają wystarczającą podstawę do rekonstrukcji wybranych aspektów rzeczywistości pozajęzykowej trzech wskazanych miast na przełomie XIX i XX wieku. Konglomerat różnych elementów dialektu miejskiego może być potraktowany jako swoisty język przestrzeni miejskiej.

W pracy wykorzystano dwie metody badawcze. Pierwsza z nich – opisowa polegała na zaszeregowaniu jednostek leksykalnych wyekscerpowanych ze źródeł leksykograficznych (słowników dialektów miejskich tego okresu) do zróżnicowanych pól leksykalnych, wyodrębnionych w oparciu o kulturowe postrzeganie języka. Druga – konfrontatywna miała na celu porównanie wykreowanych trzech obrazów przestrzeni miejskiej i wskazanie paralel oraz różnic.

Rekonstrukcja obrazów przestrzeni miejskich opierała się na analizie trzech zróżnicowanych wycinków rzeczywistości językowej - Część I (Leksykalny portret mieszkańca Warszawy, Brna i Moskwy), Część II (Przedmioty miejskiej przestrzeni kulturowej – dialektalne nazwy pospolite i nieoficjalna urbanonimia) i Część III (Elementy obcojęzyczne w przestrzeniach kulturowych Warszawy, Brna i Moskwy).

W dysertacji wykazano, że językowo-kulturowe obrazy przestrzeni miejskich Warszawy, Brna i Moskwy cechują się dużą zbieżnością, a centralnym fenomenem (ogniwem) każdej z nich jest człowiek (antropocentryzm). Owe podobieństwa odnotowano w zakresie eksplikacji cech fizycznych i psychicznych człowieka. Widoczna jest również dominacja pierwiastka męskiego, gdyż ilość leksemów odnoszących się do kobiety (na tle określeń męzczyzny) jest marginalna. Duże analogie odnotowano również w zakresie wyróżnionych grup

kulturowych (np. przedstawiciele różnych zawodów) i tworzonych przez nie dyskursów, a także przedmiotów (obiektów) miejskiej przestrzeni kulturowej.

W zakresie ostatniego z wymienionych wycinków rzeczywistości językowej segmentu (leksyka obcej proveniencji) obraz przestrzeni kulturowych zestawianych miast jest zróżnicowany. Odmienna jakość i charakter zapożyczonej leksyki, jak to wykazano w konkluzji, może być potraktowana jako wykładnik relacji i stosunku mieszkańców do przedstawicieli innych narodowości, lub też odzwierciedlać fascynację obcą kulturą.

Ogląd, kategoryzacja i interpretacja faktów językowych potwierdziły sformułowaną we wstępie hipotezę badawczą, iż elementy eksplorowanych przestrzeni miejskich Warszawy, Brna i Moskwy wykazują więcej zbieżności i podobieństw oraz paraleli. Zbieżności i sygnalizowane ewentualne różnice wynikają nie z kultury i mentalności narodowej (etniczność i duch narodowy), lecz przede wszystkim z istoty mieszczańskiej subkultury tych miast, oraz tożsamości sytuacji egzystencjalnych mieszkańców, a także z podobnych warunków ekonomicznych i demograficznych w rozwijających się na przełomie XIX i XX wieku aglomeracjach miejskich.

Bartosz Juszczyk

Data sporządzenia: 24.01.2020